

stratyvnoho zakonodavstva Ukrainy" [Responsibility for violation of customs legislation in the context of administrative reform and codification of the law of Ukraine]. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriya "Pravo"*, no. 1 (2009): 104-109.

Skakun, O. F. *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of law]. Kharkiv: Konsum, 2001.

Vikhrov, O. P. "Okremi pytannia vdoskonalennia hospodarskoho zakonodavstva" [Some issues of improving economic legisla-

tion]. *Universytetski naukovy zapysky. Naukovyi chasopys*, no. 1 (41) (2012): 384-392.

Zhorin, F. L. *Pravovi osnovy mytnoi spravy v Ukraini* [The legal basis of customs in Ukraine]. Kyiv: KNEU, 2001.

"Zvitnist pro vykonannia biudzhetyv" [Reporting on budget execution]. *Derzhavna kaznacheiska sluzhby Ukrainy*. <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>

УДК 338.4

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАРМАЦЕВТИЧНИХ РИНКІВ КРАЇН ЄС І СНД

© 2014 ДОРОВСЬКИЙ О. В., ЯРОШЕНКО І. В.

УДК 338.4

Доровський О. В., Ярошенко І. В. Порівняльна характеристика фармацевтичних ринків країн ЄС і СНД

Статтю присвячено аналізу фармацевтичних ринків країн ЄС і СНД, їх проблемам і перспективам розвитку. Досліджено динаміку розвитку європейського фармацевтичного ринку та його регіональну сегментацію. Проаналізовано основні показники фармацевтичних ринків ключових країн ЄС EU-5. Досліджено особливості фармацевтичних ринків країн Центральної й Східної Європи – членів ЄС. Розглянуто основні фактори, що впливатимуть на рівень державних видатків на лікарські засоби в країнах ЄС. Проаналізовано середньодушове споживання лікарських засобів на душу населення в різних країнах світу. Проаналізовано особливості державної політики регулювання ринку генериків країн ЄС. Досліджено особливості фармацевтичних ринків країн пострадянського простору: структуру, обсяги, ключові параметри роздрібних ринків. Розглянуто особливості фармацевтичних ринків країн СНД: Росії, Казахстану, Білорусі. Сформовано порівняльну характеристику фармринків країн СНД, визначено їх ключові проблеми та основні точки зростання. Визначено відмінності фармацевтичних ринків країн СНД від західних ринків.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, лікарські засоби, генерики, країни ЄС, країни СНД.

Рис.: 9. **Табл.:** 6. **Бібл.:** 28.

Доровський Олександр Вікторович – кандидат економічних наук, доцент, здобувач, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

E-mail: office@zt.com.ua

Ярошенко Іван Васильович – кандидат економічних наук, радник начальника Харківської об'єднаної державної податкової інспекції ГУ Міндоходів у Харківській області (вул. Пушкінська, 46, Харків, 61057, Україна)

E-mail: ivan.yaroshenko@gmail.com

УДК 338.4

Доровской А. В., Ярошенко И. В. Сравнительная характеристика фармацевтических рынков стран ЕС и СНГ

Статья посвящена анализу фармацевтических рынков стран ЕС и СНГ, их проблемам и перспективам развития. Исследована динамика развития европейского фармацевтического рынка и его региональная сегментация. Проанализированы основные показатели фармацевтических рынков ключевых стран ЕС EU-5. Исследованы особенности фармацевтических рынков стран Центральной и Восточной Европы – членов ЕС. Рассмотрены основные факторы, которые будут влиять на уровень государственных расходов на лекарственные средства в странах ЕС. Проанализировано среднечеловеческое потребление лекарственных средств на душу населения в разных странах мира. Проанализированы особенности государственной политики регулирования рынка генериков стран ЕС. Исследованы особенности фармацевтического рынка стран постсоветского пространства: структура, объемы, ключевые параметры розничных рынков. Рассмотрены особенности фармацевтических рынков стран СНГ: России, Казахстана, Беларуси. Сформирована сравнительная характеристика фармрынков стран СНГ, определены их ключевые проблемы и основные точки роста. Определены отличия фармацевтических рынков стран СНГ от западных рынков.

Ключевые слова: фармацевтический рынок, лекарственные средства, дженерики, страны ЕС, страны СНГ.

Рис.: 9. **Табл.:** 6. **Библ.:** 28.

Доровской Александр Викторович – кандидат экономических наук, доцент, соискатель, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: office@zt.com.ua

Ярошенко Иван Васильевич – кандидат экономических наук, советник начальника Харьковской объединенной государственной налоговой инспекции ГУ Миндоходов в Харьковской области (ул. Пушкинская, 46, Харьков, 61057, Украина)

E-mail: ivan.yaroshenko@gmail.com

UDC 338.4

Dorovsky O. V., Yaroshenko I. V. Comparison of Pharmaceutical Markets of the EU Member Countries and the CIS Countries

The article is aimed at analysis of pharmaceutical markets of the EU member countries and the CIS countries, their issues and development prospects. Dynamics of development of the European pharmaceutical market and its regional segmentation were studied. The main indicators of pharmaceutical markets in the key EU member countries (EU-5) were analyzed. Features of pharmaceutical markets of the Central and Eastern European EU member countries were explored. The main factors that will influence the level of state expenditures on medicines in the EU member countries were considered. The consumption of medicines per capita in different countries of the world was analyzed. Also peculiarities of State policy regulating the market of generic drugs in the EU member countries were analyzed. Features of the pharmaceutical market of the countries from the post-Soviet area, such as: structure, volume, key parameters of retail markets were studied. Features of the pharmaceutical markets of the CIS countries: Russia, Kazakhstan, and Belarus were taken into consideration. A comparison of pharmaceutical markets of the CIS countries has been formed, their key issues and the major points of growth have been identified. Also differences between pharmaceutical markets of the CIS countries and the Western markets have been identified.

Key words: pharmaceutical market, medicines, generic drugs, EU member countries, CIS countries.

Рис.: 9. **Табл.:** 6. **Библ.:** 28.

Dorovsky Oleksandr V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Applicant, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (pl. Svobody, 5, Derzhprom, 7 pidyizd, 8 poverkh, 61022, Ukraine)

E-mail: office@zt.com.ua

Yaroshenko Ivan. V. – Candidate of Sciences (Economics), Advisor to the Director of Kharkiv Association of State Tax Inspectorate State Mindohodov in Kharkiv region (vul. Pushkinska, 46, Kharkiv, 61057, Ukraine)

E-mail: ivan.yaroshenko@gmail.com

Розвиток фармацевтичної індустрії в напрямку розробки та впровадження найбільш ефективних і безпечних лікарських препаратів є пріоритетним напрямком для багатьох провідних країн світу і найвідоміших фармакологічних компаній. Одним із провідних світових регіональних ринків є фармацевтичний ринок ЄС, який представлений 28 країнами Центральної,

Західної та Східної Європи. Створення Європейського Союзу привело до поповнення фармацевтичного ринку Європи (у 2004, 2007 і 2013 рр.) новими країнами. Зараз фармацевтичний ринок ЄС оцінюється в більш ніж 140 млрд дол. США та має високий потенціал розвитку.

Питання розвитку фармації у світі, окремих його регіонах і країнах знаходяться у фокусі уваги як закор-

донних, так і вітчизняних науковців і практиків. Серед наукових праць вітчизняних і закордонних учених з даної проблематики відомі роботи Андріанова В., Дутчак І., Зданович М., Іщенко С., Кизима М., Кулагіна С., Лін А., Н. МакЛеннана (Nigel MacLennan), Мнушко З., Посилкіної О., Солодковського Ю., Татаркіна О., Трофимової О., Чапела С. (Charrell S.) та ін. Проте, відмічаючи високу динамічність змін у соціальній сфері та в економіці, і велике коло факторів, що впливають на розвиток цієї галузі, досліджувана проблематика залишається актуальною. У зв'язку з цим *метою* статті є аналіз фармацевтичних ринків країн ЄС і США, визначення їх проблем та перспектив їх розвитку.

Як було сказано раніше, фармацевтичний ринок ЄС є одним з провідних. Його розвиток в останні роки характеризується нерівномірністю, однак рівень залишається достатньо високим (рис. 1).

На *європейському фармацевтичному ринку* існує певна регіональна сегментація. Лідерами європейського ринку є п'ять країн, сукупний обсяг продажів яких становить більше 50% ринку. Це ринки Німеччини, Франції, Великобританії, Італії й Іспанії (EU-5). Лідером за обсягом продажів є ринок Німеччини, на другому місці – Франції, а найменшим є ринок Іспанії (рис. 2).

Лідерство Німеччини та Франції забезпечує їм перевагу перед іншими учасниками європейського фарм-

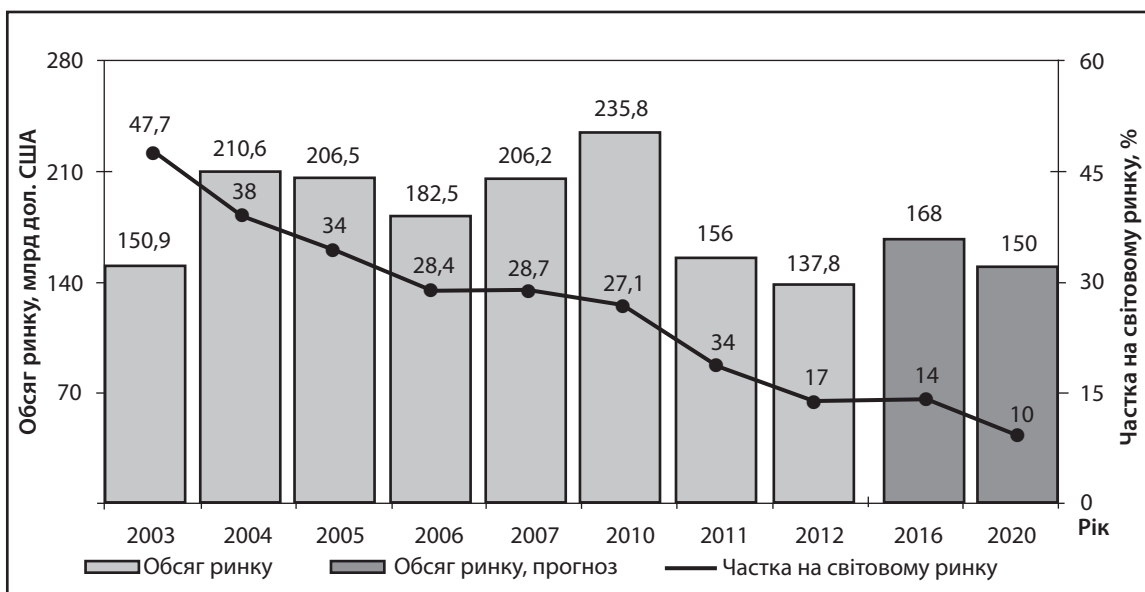

Рис. 1. Динаміка розвитку європейського фармацевтичного ринку [1]

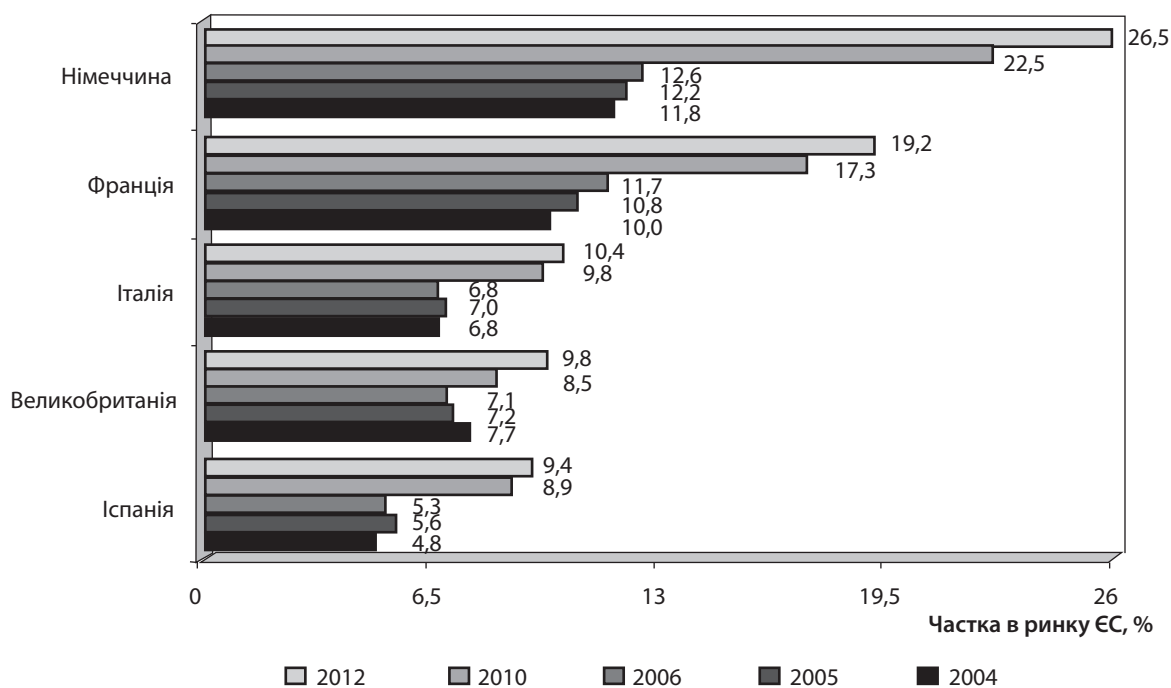

Рис. 2. Частка провідних країн ЄС на європейському фармацевтичному ринку

Джерело: складено за матеріалами [2 – 5].

ринку, при цьому підвищуються їхні шанси на проведення політики як на локальному, так і на міжнародному фармацевтичних ринках.

За прогнозами дослідницької агенції «Datamonitor», починаючи з 2016 р., темпи зростання обсягів ринків п'яти провідних країн фармацевтичного ринку ЄС будуть збільшуватись (рис. 3).

Але переваги п'яти провідних країн EU-5 у фармацевтичній промисловості безперечні.

Основні прогнози аналітиків IMS Health для ринку EU-5 країн ЄС такі. Очікується зростання фармринку EU-5 на 3-4% у 2013 – 2017 рр. у порівнянні з 2,4% у 2008 – 2012 рр. Більш високе зростання очікується в Німеччині й Великій Британії в порівнянні з Іспанією, Італією й Францією. З розширенням ЄС до 28 країн до складу фармацевтичного ринку ЄС увійшли країни колишнього соціалістичного табору, а саме: Угорщина, Польща, Чехія, Румунія, Болгарія, Словаччина, Словенія, країни Балтії й ін.

Розвиток фармринків країн колишнього соціалістичного табору представлено в табл. 1.

За обсягами виробництва фармацевтичної продукції п'ять країн колишнього соціалістичного табору є провідними. Це – Польща, Румунія, Угорщина, Чехія, Словаччина (рис. 4).

Для світового фармацевтичного ринку європейський сегмент – це партнерство та нові можливості проведення політики з удосконалення світової фармацевтичної галузі.

В останні роки на фармацевтичному ринку ЄС спостерігається тенденція, яка пов'язана зі зменшенням державних видатків на реімбурсацію та розробку нових оригінальних препаратів. Уряди європейських країн впроваджують регуляторні механізми, які спрямовані на стримування зростання державних видатків на реімбурсацію лікарських засобів (ЛЗ). Ці фактори вже призвели до зменшення частки видатків на ЛЗ п'яти ключових фармринків ЄС у структурі світових видатків, а прогноз на майбутнє передбачає продовження цієї тенденції.

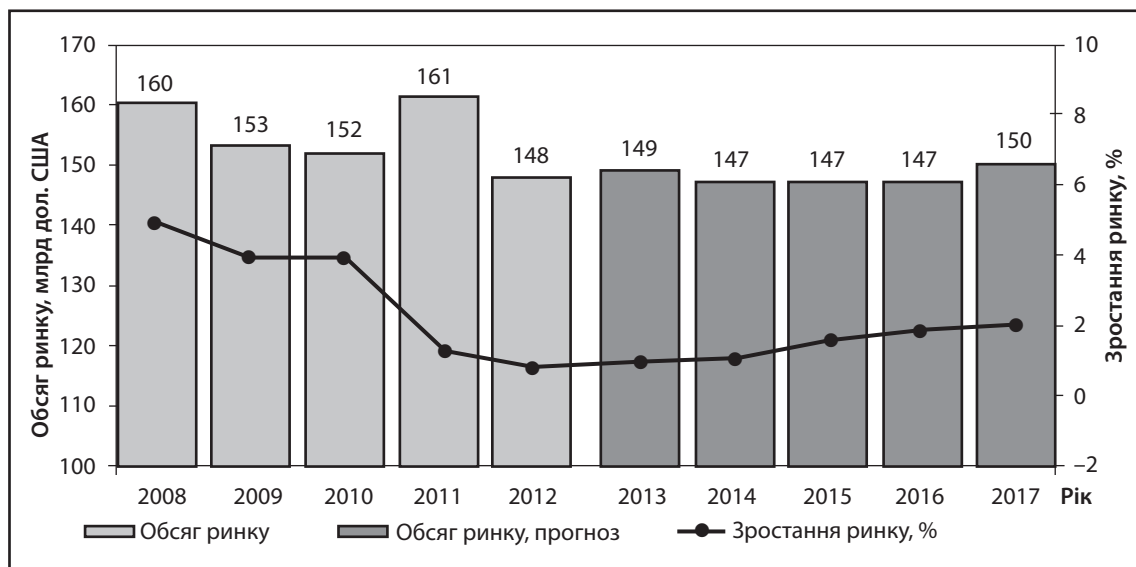

Рис. 3. Показники фармацевтичного ринку ринка ключових країн ЄС EU-5[6]

Таблиця 1

Обсяги фармринків країн Центральної й Східної Європи – членів ЄС

Країна	Обсяг ринку, млн дол.					
	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. приріст, %
Польща	4890	5130	5370	5921	7024	15,7
Румунія	1990	2160	2310	2611	3054	14,5
Угорщина	2710	2824	2942	2518	2787	9,6
Чехія	1890	1985	2123	2541	2756	7,8
Словаччина	830	880	940	1519	1611	5,7
Болгарія	600	642	706	865	984	12,1
Словенія	583	-	-	689	729	5,5
Литва	447	476	507	515	533	3,2
Латвія	394	416	440	303	332	8,9
Естонія	207	233	253	190	228	16,7
Усього	15 221	15 466	16 361	17 672	20 038	

Джерело: складено за матеріалами [7; 8].

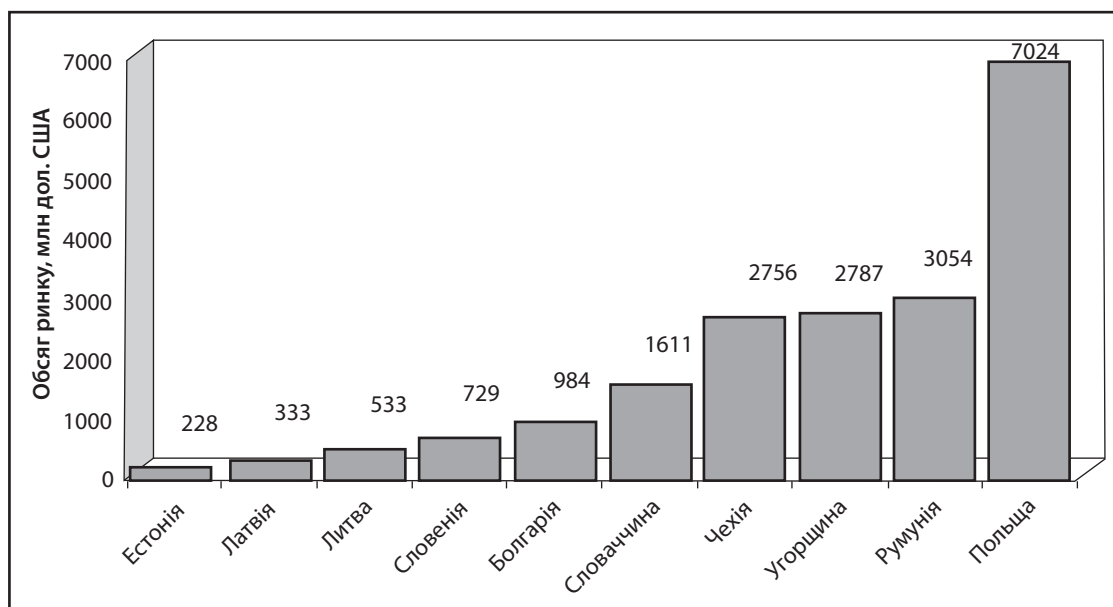

Рис. 4. Фармацевтичний ринок Центральної і Східної Європи, 2010 р. [8]

На думку найбільших аналітичних агентств, на рівень державних видатків на лікарські засоби в країнах ЄС у найближчі роки буде впливати ряд факторів.

По-перше, поява на ринку нових оригінальних препаратів. Масова втрата препаратами-блокбастерами патентного захисту стимулює фармацевтичні компанії розробляти й випускати нові оригінальні препарати. Однак Європейською Комісією в доповіді 2008 р. відзначено, що дослідні центри переміщуються з Європи до США й Азії. Ця тенденція пов'язана, з одного боку, зі значно меншими видатками на дослідження й розробки в азіатських країнах, зокрема, в Індії й Китаї, з іншого боку, – з можливістю й бажанням здійснювати більші витрати з боку концернів США [5]. У 2001 – 2006 рр. у європейських країнах було закрито 18 дослідних центрів 22-х міжнародних фармаконцернів, у той час, як ті ж компанії відкрили 14 таких центрів в Азії й шість – у США. Кількість нових фармацевтичних субстанцій у світі щорічно зменшується, але в Європі ця тенденція помітніша, ніж у США [11]. Проте прогнозується, що, починаючи з 2012 р., на ринок ЄС буде введено близько 254 інноваційних лікарських засобів, що може позитивно вплинути на зростання видатків [9].

По-друге, поява на ринку нових генеричних препаратів. Внаслідок закінчення строків патентного захисту багатьох блокбастерів у наступному десятилітті на ринку з'являться їх менш дорогі аналоги – генерики. Зростання ринку генериків у Європі впливає на розвиток європейської фармацевтичної індустрії. Заміщення брендovаних продуктів генериками стало популярним заходом урядів європейських країн з метою скорочення державних витрат на лікарське забезпечення. Очікується, що протягом п'яти років, починаючи з 2012 р., на ринок буде введено більш 200 найменувань генериків. Збільшення кількості генериків на фармринку повинне сприятливо вплинути на економію бюджетних коштів у цій сфері. Європейська асоціація препаратів-генериків (*European Generic Medicines Association – EGA*) вважає,

що завдяки цим препаратам у країнах ЄС досягається економія видатків на ЛЗ у розмірі 30 млрд євро за рік. Крім того, «IMS Health» прогнозує, що з розширенням ЄС до 28 країн-учасниць цей показник може бути збільшений удвічі.

Країни ЄС мають деякі відмінності в політиці регулювання ринку генериків. У Великобританії й Німеччині такі препарати стають доступними з моменту одержання торговельної ліцензії. Затримка їх виведення на ринок ЛЗ в інших країнах обумовлена тим часом, який необхідний регуляторним органам для ухвалення рішення з ціноутворення й реімбурсації препаратів. Частка препаратів-генериків на фармринках країн ЄС у грошовому виразі коливається від 25% до 90 – 95%. Високий рівень penetрації генериків прослідковується в Німеччині (85%), Польщі (85%), Великобританії (80%) і Франції (80%).

Ціни на препарати-генерики обумовлені цінами на оригінальні препарати на момент їх виходу на ринок. У деяких країнах вартість генериків регулюється державними органами (Франція, Польща, Греція, Португалія, Угорщина). В інших країнах ціноутворення відбувається під впливом конкурентних сил (Великобританія, Німеччина). Ціни на препарати-генерики в ЄС устанавлюються у відсотковому співвідношенні до ціни оригіналу. Різниця в ціні між оригінальними й препаратами-генериками варіюється від 45% у Польщі до 75% у Великобританії, де ціни на генерики в середньому встановлюються на 75% нижче за ціни на оригінальні препарати [9].

У результаті аналізу, проведеного за вибіркою препаратів з 75 груп МНН (міжнародне непатентоване найменування), що втратили статус ексклюзивності та є лідерами продажів, було встановлено, що в 17 основних країнах ЄС виведення на ринок генериків проводилося в середньому за цінами, на 25% нижчими, ніж оригінальних препаратів у період їх монопольної присутності на ринку. Після двох років рівень цін на відтворені препа-

рати в середньому був нижчим вже на 40%. Крім того, після виходу на ринок генериків певним чином знижувалися ціни й на оригінальні препарати, оскільки в більшості випадків R&D-компанії (які проводять дослідження й розробки) вступали на шлях цінової конкуренції. Частка генериків у структурі ринку в натуральному виразі до кінця першого року їх присутності в середньому досягала 30%, наприкінці другого – 45% [10].

Дослідження показало, що витрати на аналізовану вибірку з 75 груп МНН протягом трьох років після втрати ексклюзивності оригінальних препаратів склали близько 50 млрд євро в 17 основних країнах ЄС, і вони були б ще на 14 млрд більші, якби не поява відтворених ЛЗ. Однак вихід генериків у більшості випадків відбувався в середньому на 7 місяців пізніше, ніж закінчення періоду ексклюзивної присутності на ринку оригінальних засобів, і якби не ця обставина, то економія додатково могла б скласти ще близько 5% від рівня витрат, що відповідають монопольній присутності на ринку оригінальних препаратів [10].

По-третє, державна регуляторна політика й стратегія стримування витрат. Глобальний економічний спад і збільшення витрат на охорону здоров'я сприяють встановленню певних регуляторних заходів у країнах ЄС, включаючи скорочення державних витратів на охорону здоров'я й регулювання рівня цін на ЛЗ і компенсації у рамках системи реімбурсації. У більшості країн застосовують політику, спрямовану на стримування збільшення витрат з метою оптимізації державних витратів на охорону здоров'я. Так, у Португалії, Угорщині, Польщі скорочення витратів на ЛЗ здійснюється за допомогою контролю рівня цін. У країнах, де низький рівень пенетрації генеричних препаратів, об'єктивно існує простір для економії бюджетних коштів на ЛЗ шляхом збільшення частки генериків на фармацевтичному ринку.

В окремих країнах, зокрема, у Німеччині, діє система вільного ціноутворення. Державні органи лише побічно впливають на рівень цін шляхом еталонного ціноутворення, відповідно до якого здійснюється відшкодування вартості лікарських засобів (якщо зареєстрована ціна перевищує еталонну, то різницю доплачує пацієнт). Тому на формування державних витратів на лікарські засоби істотно впливають нові препарати, які виводяться на ринок.

По-п'яте, перешкоди для вільної конкуренції на фармринку ЄС. В 2008 р. Європейською комісією було зафіксовано ряд тенденцій у галузі, які порушують принципи вільної конкуренції. Головне питання, що привернуло увагу і фарміндустрії, і брюссельських чиновників – обмеження доступу на європейський ринок нової генеричної і оригінальної продукції, що перешкоджає підтримці в єврозоні ефективного конкурентного середовища:

- ✦ виробники генериків (рівноправні учасники ринку) зустрічаються із проблемами на шляху реєстрації й лонча своїх відтворених препаратів. Це завдає шкоди конкуренції на фармацевтичному ринку, перешкоджає підвищенню доступності лікарського забезпечення населення, негативно впливає на конкурентоспроможність усієї європейської фарміндустрії;

- ✦ існують бар'єри при реєстрації ЛЗ у країнах-членах ЄС і перешкоди на шляху вільної торгівлі препаратами [10, 11].

По-шосте, зростання обороту фальсифікованих ЛЗ. Глобалізація фармацевтичної промисловості принесла із собою не тільки нові шанси, але й істотні ризики. Усе частіше фармкомпанії будують свої підприємства поза традиційними ринками, розвиваючи міжнародне співробітництво: ЛЗ, які продаються в ЄС, тепер часто являють собою продукт європейських досліджень і розробок, клінічних досліджень, проведених в Індії, субстанції, поставленої з Китаю, упаковки, зробленої в ЄС. Але разом із цією новою організацією праці в глобальному масштабі розцвітає обіг фальсифікованих ЛЗ і їх нелегальний обіг.

По-сьоме, прагнення нових країн – учасниць ЄС до імпортозаміщення. Історія імпортозаміщення у світі нараховує вже більш півтора століть, однак дотепер не вичухають суперечки навколо доцільності даної стратегії, її позитивних сторін і недоліків. Більшість розвинених країн у період свого становлення пройшли через етап захисту своєї економіки від закордонної експансії. Імпортозаміщення являє собою процес скорочення або припинення імпорту певних товарів шляхом їхнього заміщення на внутрішньому ринку країни аналогічними вітчизняними, адекватними або які володіють більш високими споживчими властивостями і вартістю не вище імпортних. Методи, якими забезпечувалася перевага вітчизняного товаровиробника, часто включали встановлення високих імпортних мит, що не сприяло розвитку здорової конкуренції на внутрішньому ринку й знижувало ефективність економіки.

Більшість країн віддали перевагу в ході індустріального розвитку спочатку зміцненню внутрішньої ринку за допомогою політики імпортозаміщення, а потім перейшли до моделі експортоорієнтованої економіки. Найбільшим світовим експортером і імпортером фармацевтичної продукції залишається ЄС. У структурі фармринків країн ЄС, навіть серед найбільших світових виробників фармпродукції, показники імпорту перевищують обсяг продукції локального виробництва у процентному виразі (рис. 5).

Так, частка продукції локального виробництва на фармринку світового лідера за обсягами експорту – Німеччини – становить 44%, а Франції й Великобританії, що входять у топ-10 найбільших експортерів, – 18% і 31% відповідно. Слід зазначити, що обсяг виробництва фармпродукції в цих країнах значно перевищує такий внутрішнього ринку (див. рис. 5). Таким чином, більша частка виробленої продукції йде на експорт. Це свідчить про те, що фармацевтичні компанії зробили вибір на користь здешевлення продукції за рахунок збільшення масштабів виробництва й оптимального використання місцевих ресурсів.

У свою чергу, країнам, які недавно стали членами ЄС (Польща, Словаччина, Румунія), властиве перевищення імпорту над експортом. Тенденції імпортозаміщення характерні для країн, що прагнуть до розвитку власного фармацевтичного сектора і починають слабшати по досягненню його конкурентоспроможності.

Таким чином, економічна ситуація країн ЄС залишається стабільною, а прогнози щодо подальшого розвитку фармацевтичної галузі – оптимістичними.

Фармацевтичний ринок країн пострадянського простору становить близько 2,2% світового ринку. Найбільш містким (більше 70%) є російський ринок, хоча достатньо високі темпи зростання показують ринки практично всіх інших країн пострадянського простору. Лідерами за обсягами ринків у вартісному й натуральному виразі є Росія, Україна й Казахстан (рис. 6).

У 2011 р. частка цих трьох країн становила понад 27 млрд дол. США. Значний, хоча й нестабільний, при-

ріст роздрібного ринку цих країн пов'язаний, на думку аналітиків, з послабленням державного впливу на ввезення препаратів дистриб'юторами, підвищенням цін фармвиробниками внаслідок прив'язки їх до євро, а також переорієнтацією багатьох генерикових компаній на ОТС-ринок (безрецептурні препарати).

Ключові параметри роздрібних ринків 9 країн представлені в табл. 2.

Рівень споживання ЛЗ у державах пострадянського простору нижче, ніж в економічно розвинених країнах. Істотна різниця в обсягах споживання насамперед пояснюється відмінностями в середньому рівні доходів на душу населення (рис. 7) [16].

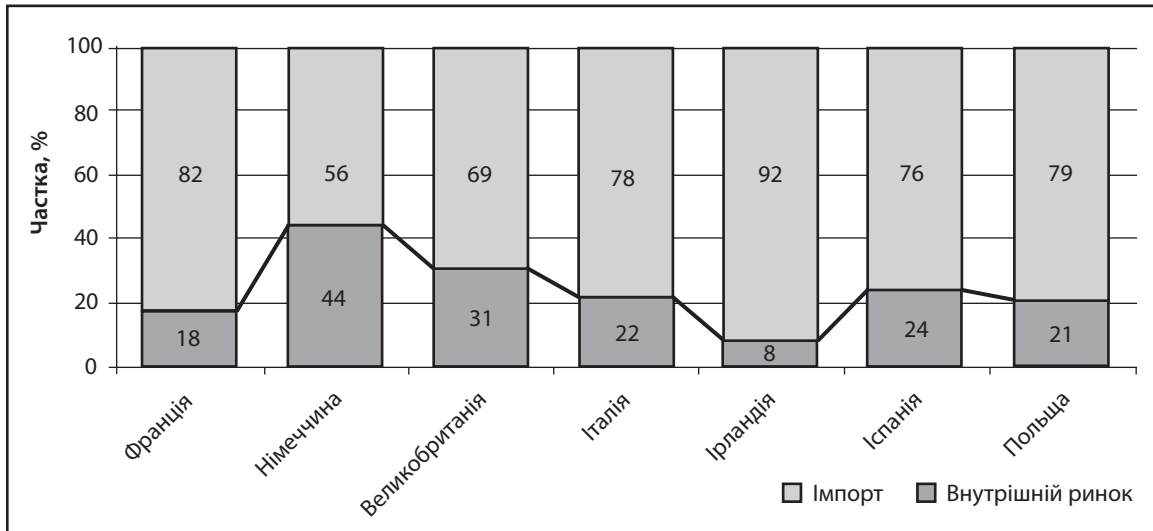

Рис. 5. Структура фармринків деяких країн ЄС у розрізі продукції локальних і закордонних виробників у грошовому виразі, 2009 р.

Джерело: [12].

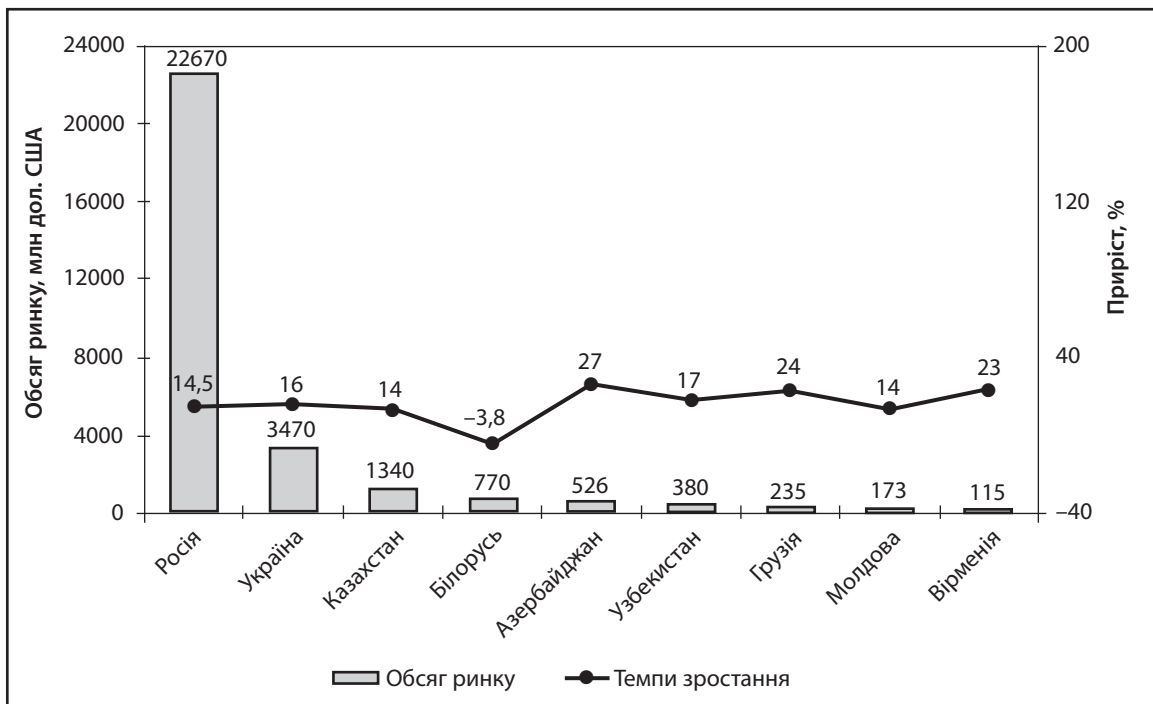

Рис. 6. Структура обсягу фармринку країн пострадянського простору у 2010 р.

Джерело: складене за даними [13, 14].

Ключові параметри роздрібних ринків країн пострадянського простору за підсумками 1 кв. 2012 р. [15]

Показник	Росія	Україна	Казахстан	Білорусь	Азербайджан	Грузія	Киргизстан	Молдова	Вірменія
Товарообіг, млн дол. США*	1 515,0	264,6	86,8	51,7	50,5	21,7	16,3	14,8	10,1
Товарообіг, умовн.упак.	402,3	99,8	35,3	24,2	9,7	7,5	7,5	3,9	2,5
Кількість аптек, тис.**	55,0	19,0	7,4	2,7	1,2	1,4	1,1	1,2	1,1
Чисельність населення, млн осіб	142,9	45,6	16,5	9,5	9,1	4,5	5,5	3,6	3,3
Середньодушкове споживання, дол. США/осіб	10,6	5,8	5,2	5,5	5,5	4,9	2,9	4,1	3,1

* Середньомісячний роздрібний товарообіг за підсумками 1 кв. у цілому по країні.

** Експертна оцінка.

Джерело: ЦМІ Фармаксперт, аудит роздрібних продажів у країнах СНД.

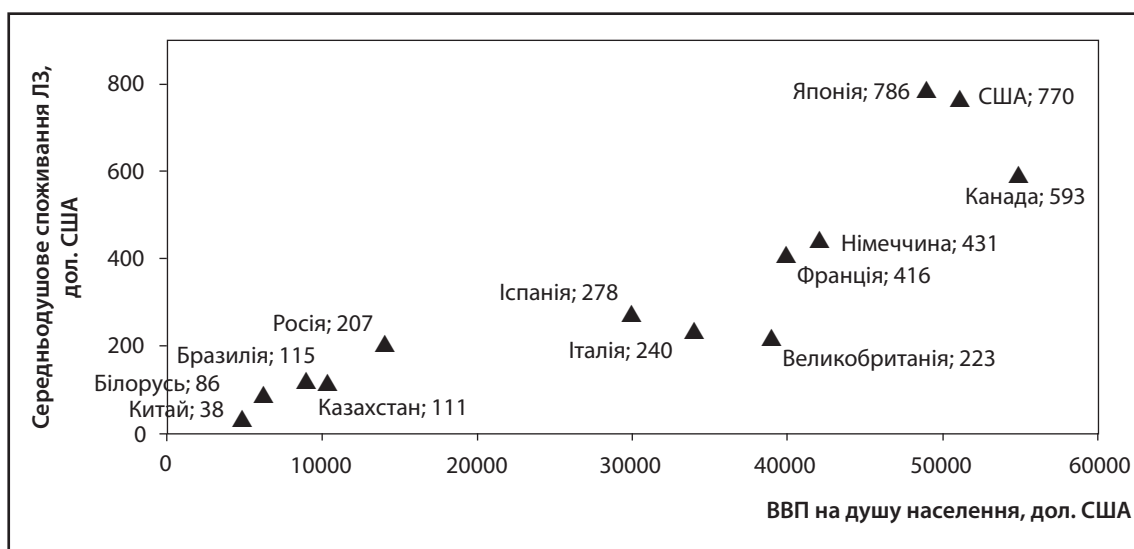

Рис. 7. Середньодушкове споживання ЛЗ і ВВП на душу населення в різних країнах світу у 2012 р.

Відмінності в середньодушовому споживанні в натуральному виразі менш значні. Лідер за цим показником – Казахстан (41,25 упаковки за рік). Дещо нижче споживання в Росії – 38,62 і Білорусі – 32,63 упаковки за рік (табл. 3).

Рівень видатків держави на охорону здоров'я (у % до ВВП) у країнах СНД різняться, однак він вище як критичного рівня, так і рекомендованого ВОЗ (рис. 8).

Найбільш великим і одним з найбільш швидкозростаючих у світі є **фармацевтичний ринок Росії**, основний фактор зростання якого – перехід на більш дорогі препарати у зв'язку з підвищенням рівня життя населення. Російський фарминок демонструє зростання з 2000 р. У середньому його обсяг збільшується на 14 – 15% щорічно. Ринок лідирує не тільки за абсолютними кількостями, але й за відносними показниками (табл. 4).

За даними аналітичного агентства DSM Group (РФ), обсяг російського фармацевтичного ринку у вартісному вимірі за підсумками 2012 р. збільшився на 31% і склав 29,687 млрд дол. США. При цьому обсяг ринку в

упаковках практично не змінюється два роки: у 2011 р. він збільшився на 1,1%, а у 2012 р. – зменшився на 0,4% і становив 5,534 млрд упаковок [19]. Середня ціна упаковки на російському ринку у 2012 р. перевищила 5,3 дол. США, що істотно вище, ніж у Казахстані (3,4 дол. США) і Білорусі (2,1 дол. США). Середньодушкове споживання в грошовому виразі в РФ також набагато випереджає показники в Білорусі та Казахстані і становило в 2012 р. 207 дол. США у рік, що в 1,9 разу більше, ніж у Казахстані (111 дол. США), і в 2,4 разу більше, ніж у Білорусі (86 дол. США).

До особливостей фармацевтичного ринку Росії належать:

- ✦ значна частка держзакупівель фармпрепаратів (40%) та імпорту фармпродукції (75% ринку);
- ✦ активний розвиток аптечних мереж (30%) і незначна частка іноземних компаній в аптечній мережі (1%);
- ✦ різке скорочення числа дистриб'юторів – ТОП-3, що становить 55%;

Фармацевтичний ринок Білорусі, Казахстану й Росії у 2012 р. [16]

Показники ринку	Білорусь	Казахстан	Росія
Чисельність населення (млн осіб)	9,46	16,9	143,3
ВВП на душу населення (дол. США)	6685	12007	14037
Обсяг ринку (млн дол. США)	813	1872	29687
Обсяг ринку (млн упаковок)	390,02	551,38	5539
Середня ціна упаковки (дол. США)	2,085	3,395	5,364
Середньодушове споживання ЛЗ (дол. США за рік)	86	111	207
Середньодушове споживання ЛЗ (упаковок за рік)	41,25	32,63	38,62

Джерело: Росстат, Белстат, Агентство РК по статистиці, World Bank, Інтеллік-М, Vi-ortis, DSM Group, розрахунки ЕАБР.

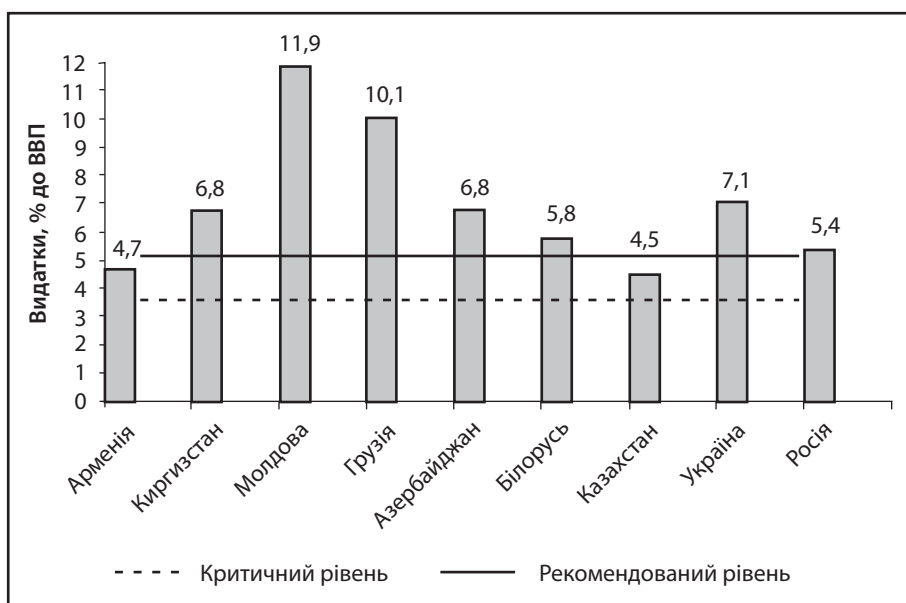

Рис. 8. Видатки на охорону здоров'я в країнах пострадянського простору у 2012 р. [15]

Джерело: Росстат, Белстат, Агентство РК по статистиці, World Bank, Інтеллік-М, Vi-ortis, DSM Group, розрахунки ЕАБР.

Основні характеристики фармринку РФ, 2011/2010 [13, 18]

Показник	Роздрібний сектор	Госпітальний сектор	ПЛЗ ¹	Ринок у цілому
Обсяг ринку, млрд дол. США	15,7	4,30	2,67	22,67
Динаміка, %	+18	+18	-1,0	+14,5
Частка локальної продукції, %	27,1	20,9	11,6	24,7
Динаміка частки локальної продукції, %	+1,5	-5,7	+18,1	+3,5
Частка ЖННЛП ² , %	35,7	72,5	91,4	45,7
Динаміка частки ЖННЛП (USD), %	-1,7	-5,3	-1,1	+4,3
Частка ОТС, %	50,3	2,7	1,7	40,6
Частка оригінальних ЛЗ (серед усіх ЛЗ, що мають обіг на ринку: оригінальні, генерики, біопрепарати, інше)	39,4	38,1	39,5	39,2
Середня ціна упаковки, дол. США	3,46	5,55	28,8	4,05
Динаміка середньої ціни, %	+14	+20	-2	+11
Кількість торгових найменувань	4 559	3 283	1 597	4 803

¹ Пільгове лікарське забезпечення

² Життєво необхідні й найважливіші лікарські препарати

Джерело: ЦМІ «Фармексперт» – Аудит роздрібних продажів, госпітальних закупівель і відпуска ЛС по ПЛЗ в Росії.

- ✦ недостатня конкурентоспроможність фармацевтичної промисловості (переважають традиційні ЛЗ);
- ✦ висока ймовірність виникнення видимих і прихованих бар'єрів для імпорту ЛЗ з інших країн.

Російська фармацевтична промисловість має близько 550 підприємств. Галузь характеризується високою концентрацією виробників. На частку 20 найбільших з них припадає близько 54,8% усіх, що випускаються в Росії ЛЗ [16].

Основою російського фармвиробництва становлять генерики 20 – 30-річної давнини й найпростіші ліки, які випускаються в значних кількостях, але, за прогнозами Мінекономрозвитку, майбутнього в цієї групи лікарських засобів немає. Виробництво субстанцій витіснено китайським виробництвом. Російські фармацевтичні підприємства страждають від технологічної відсталості й відсутності інвестицій у розробку оригінальних лікарських препаратів. Тому, незважаючи на зростання обсягів виробництва, частка вітчизняної продукції на фармринку Росії знижується [16, 20].

Серед факторів, що обумовлюють недостатню задоволеність громадян лікарським забезпеченням, слід зазначити:

- ✦ недоступність багатьох лікарських препаратів за вартістю;
- ✦ зростання вартості медикаментозної складової лікування, пов'язаної з появою дорогих інноваційних препаратів для діагностики, лікування й профілактики широко розповсюджених захворювань;
- ✦ відсутність реєстрів хворих за групами соціально-значимих захворювань;
- ✦ слабкість секторів розробки й виробництва інноваційної продукції;
- ✦ відсутність моніторингу ефективності застосування ЛЗ.

Разом з тим, ситуація, що склалася в лікарському забезпеченні у РФ, має й сильні сторони. Так, розроблено та затверджено основні нормативно-правові акти, що регулюють питання лікарського обігу; передбачене фінансове покриття лікарського забезпечення при стаціонарному лікуванні всіх категорій населення; розроблено стратегію розвитку фармацевтичної промисловості Росії на період до 2020 р.; розроблено стратегію лікарського забезпечення населення Російської Федерації на період до 2025 р.

Серед поставлених завдань у «Стратегії розвитку фармацевтичної промисловості РФ на період до 2020 року» такі:

- ✦ збільшення забезпеченості населення, установ системи охорони здоров'я й Збройних Сил РФ життєво необхідними й найважливішими лікарськими засобами вітчизняного виробництва, а також лікарськими засобами для лікування рідкісних захворювань;
- ✦ підвищення конкурентоспроможності вітчизняної фармацевтичної промисловості шляхом гармонізації російських стандартів з розробки

й виробництва лікарських засобів з міжнародними вимогами;

- ✦ стимулювання розробки й виробництва інноваційних лікарських засобів і підтримка експорту російських ліків, у тому числі за рахунок вироблення додаткових механізмів фінансування оригінальних розробок;
- ✦ захист внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції й вирівнювання умов доступу на ринок для вітчизняних і закордонних виробників;
- ✦ здійснення технологічного переозброєння російської фармацевтичної галузі;
- ✦ удосконалення системи підтвердження відповідності якості лікарських засобів, включаючи заходи щодо усунення надлишкових адміністративних бар'єрів з реєстрації вітчизняних ліків і забезпечення належного контролю над їхньою якістю;
- ✦ удосконалення системи підготовки фахівців для фармацевтичної промисловості, у тому числі створення нових програм навчання відповідно до міжнародних стандартів.

Реалізація поставлених завдань базується на виконанні заходів, які пов'язані з локалізацією на території РФ високотехнологічних виробництв лікарських препаратів; організацією виробництва високотехнологічних хімічних і біотехнологічних субстанцій; обов'язковим переходом вітчизняних підприємств фармацевтичної промисловості на стандарти GMP; розробкою й виробництвом аналогів імпортованих генериків та інноваційних лікарських засобів, а також розробкою нових і модифікацією існуючих освітніх програм і програм підвищення кваліфікації працюючих у фармацевтичній промисловості.

Очікувані кінцеві результати реалізації Стратегії:

- ✦ збільшення до 2020 р. частки продукції вітчизняного виробництва в загальному обсязі споживання на внутрішньому ринку до 50% у вартісному вимірі;
- ✦ зміна номенклатури виробництва лікарських препаратів, у тому числі збільшення частки інноваційних препаратів у портфелях локальних виробників до 60% у вартісному вимірі;
- ✦ збільшення експорту фармацевтичної продукції у 8 разів у порівнянні з 2008 р.;
- ✦ забезпечення лікарської безпеки Російської Федерації згідно з переліком життєво необхідних і найважливіших лікарських засобів.

Найважливішим завданням є стимулювання організації виробництва фармацевтичних субстанцій на території Російської Федерації в розмірі, необхідному для забезпечення випуску 50% готових лікарських форм у грошовому вираженні, включаючи не менше 85% за номенклатурою зі списку стратегічних ЛЗ.

Важливою характеристикою російського фармацевтичного ринку є висока контролююча роль держави, яка здійснюється через жорстке ліцензування й сертифікацію, законодавчі обмеження реклами лікарських засобів, організації продажів препаратів тощо.

Фармацевтичний ринок Казахстану є третім за обсягом ринком на пострадянському просторі (після РФ і України) і відрізняється значною динамікою (рис. 9).

Ринок фармпродукції Казахстану розвивається досить динамічно, однак це відбувається переважно за рахунок імпортової складової. Основним фактором є орієнтація на більш дорогі препарати у зв'язку зі зростанням добробуту населення, прийняття державою програми лікарського забезпечення й збільшення у зв'язку із цим споживання препаратів рецептурного сектора, а також числа торговельних найменувань ЛЗ на ринку.

Фармпромисловість Казахстану відрізняється більш значною концентрацією, ніж у РФ. На частку п'яти найбільших компаній припадає більше 88% усіх ЛЗ у вартісному виразі, що випускаються в Казахстані. «Хімфарм», «Нобел», «Глобалфарм», ФК «Ромат» і «Досфарм», які є підприємствами повного циклу, включаючи розробку й впровадження нових технологічних процесів, виробництво готових лікарських форм, реалізацію ЛЗ лікувальним установам і споживачам через дистриб'юторську й аптечну мережі. Проте аналітики відзначають, що в середньостроковій перспективі ринок фармацевтичних засобів Казахстану зберігатиме, в основному, імпортну складову [16].

Фармацевтична промисловість Казахстану представлена переважно генериками на основі імпортованих субстанцій і традиційними недорогими лікарськими препаратами, орієнтованими на внутрішній ринок і ринок країн СНД. За рекомендацією ВООЗ, стратегічна безпека країни забезпечується при 20% частці вітчизняної фармацевтичної продукції на ринку. Наприклад, в Іспанії вона становить 62%, у Франції – 53%, Ізраїлі – 42%, Росії – 35%, Білорусі – 25%, Грузії – 20%, Латвії – 15%. Вітчизняна промисловість Казахстану займає на фармацевтичному ринку країни трохи більше 15%, тобто цей показник нижче рівня, рекомендованого ВООЗ [23].

У світових масштабах фармацевтичний ринок Казахстану досить незначний (близько 800 млн дол. США, або 0,1% світового ринку). Споживання ГЛЗ на душу населення нижче рівня розвинених країн в 6 – 12 раз, що свідчить про великий потенціал зростання лікарського ринку.

Особливостями казахстанського фармацевтичного ринку є високі номінальні темпи зростання (у середньому – більше 20%), які обумовлені зростанням економіки країни й добробуту населення; зрушення купівельних уподобань населення в бік більш дорогих ліків і скорочення частки дешевих ліків вартістю від одного до п'яти доларів США до 48% значимі частки державних закупівель лікарських засобів (близько 50% ринку); випереджальні темпи розвитку (у 2,4 разу вищі в порівнянні з обробною промисловістю); високі темпи зростання експорту фармацевтичних препаратів, завдяки яким частка експорту в виробництві зросла з 11,3% в 2005 р. до 20,3% в 2007 р., але експорт обмежений країнами СНД, хоча спостерігаються тенденції зростання експорту в інші країни з 6% в 2007 р. до 10% в 2008 р.

Водночас для фармації Казахстану характерні:

- ✦ недостатня конкурентоспроможність вітчизняної фармацевтичної продукції, яка представлена переважно генериками на основі імпортованих субстанцій і традиційними недорогими лікарськими препаратами, що орієнтовані на внутрішній ринок і ринок країн пострадянського простору;
- ✦ погіршення позицій вітчизняної промисловості на внутрішньому ринку в результаті зсуву попиту населення у бік більш дорогої інноваційної фармпродукції.

Основна проблема в дешевому й вузькому вітчизняному асортименті ЛЗ, розширення якого потребує інвестицій. Інвестиції в розвиток галузі сприяли певному зростанню фармацевтичного виробництва, але обсяг

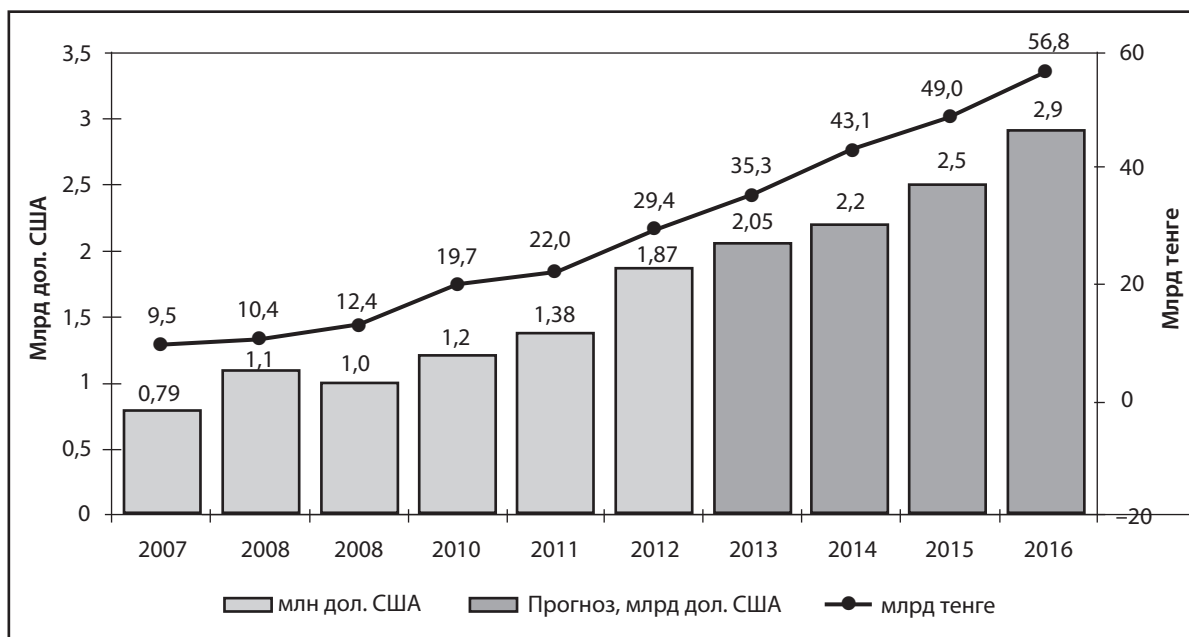

Рис. 9. Фармацевтичний ринок Казахстану, 2007 – 2016 рр. (прогноз) [21, 22]

їх був досить помірним (4,9 млрд тенге, або 0,09% усіх інвестицій у промисловість), тоді як якісне перетворення галузі вимагає більш значимих фінансових вливань.

Для Казахстану характерна висока концентрація вітчизняного виробництва на провідному підприємстві АТ «Хімфарм» (47% вітчизняного виробництва в 2007 р.), частка ТОП-5 в 2007 р. склала 72%, а частка ТОП-20 – 94% вітчизняного виробництва.

В оптовій торгівлі спостерігається надмірно велика кількість дистриб'юторів і висока темпи номінального зростання оптової торгівлі фармацевтичними й медичними товарами й інструментами за 2001 – 2007 рр. у 8 разів. Але консолідація фармацевтичних дистриб'юторів на казахстанському ринку посилюється, хоча залишається значно нижче рівня розвинених країн.

Іноземні компанії утримують на ринку Казахстану свої сильні позиції, стримуючи розвиток вітчизняних компаній. У 1 півріччі 2008 р., уперше в історії казахстанського фармринку, у ТОП-10 корпорацій за обсягом продажів у роздрібному секторі був включений вітчизняний виробник АТ «Хімфарм». Іде укрупнення гравців, а також аптечних мереж. Відкриваються нові аптеки, в основному, у рамках мереж, а закриваються одиничні аптеки, що обумовлене більшою ефективністю роботи мереж. Міняються відносини між виробниками й аптеками, які, орієнтуючись на споживача, починають диктувати правила гри.

На казахстанському фармацевтичному ринку забезпечені досить пільгові економічні умови як для дистриб'юторів, так і виробників. У комплексі із впровадженням системи строгого фарм-контролю вони дозволили забезпечити більш високу прозорість ринку й знизити частку «тіньового» ринку.

Винятково ринком регулюються в Казахстані роздрібні ціни на лікарські засоби. Високий рівень конкуренції між представництвами компаній, дистриб'юторами, роздрібними продавцями стримує зростання цін і стимулює розширення асортименту продукції. Оптова й роздрібна торговельна надбавка в Казахстані нижча, ніж в інших країнах СНД, а багато імпортних препаратів продаються за більш низькими цінами у порівнянні з РФ та Україною.

Однією з головних проблем, що стримують розвиток фармацевтичного ринку Казахстану, є висока потреба в профільних фахівцях, яка обумовлена недостатнім рівнем професійної підготовки й дефіцитом кваліфікованих кадрів.

Прогнозується, що розвиток казахстанського фармацевтичного ринку сповільняться. Реальні середньорічні темпи зростання становитимуть 6%. Номінальна ємність внутрішнього ринку збільшиться в 1,8 разу.

У найближчі п'ять років темпи зростання вітчизняного виробництва фармпродукції в Казахстані будуть лише незначно випереджати зростання внутрішнього ринку. Середньорічні реальні темпи зростання складатимуть 7%. Відношення вітчизняного виробництва до обсягу реалізації фармацевтичної продукції на внутрішньому ринку суттєво не зміниться і буде на рівні 11 – 12%.

Казахстан, маючи більшу територію й вигідне географічне положення, багатий вибір рослинної лікарської сировини й значний науково-технічний потенціал в області розробки й виробництва лікарських препаратів рослинного походження, в умовах світової тенденції випереджального розвитку цього напрямку, має певні перспективи розвитку. Хоча вітчизняним виробникам, враховуючи інноваційний, наукомісткий і капіталомісткий характер сучасної фармацевтичної промисловості, усе сутужніше буде зберігати свої позиції на ринку.

Для випереджального розвитку вітчизняного фармацевтичного виробництва в країні поки що немає ні відповідних технологій, ні кадрів, здатних працювати на таких виробництвах. Провідні іноземні компанії не прагнуть розміщати свої виробництва в Казахстані, а придбання сучасних технологій, залучення західних фахівців, навчання кадрів потребує значних капіталовкладень. Сьогодні інтерес до створення спільних підприємств проявляють американські фармацевтичні компанії.

На темпи створення нових і розвиток діючих аптек вплине жорсткість умов кредитування, знизяться можливості торговельних підприємств з закупівлі й розширення площ. Продавці фармпродукції, щоб вижити, змушені будуть знижувати свої витрати й оптимізувати свої підрозділи. Слід очікувати активізацію процесів злиттів і поглинань, регіональної експансії. При цьому, в умовах обмежених кредитів, можливе більш широке використання публічних фінансових інструментів. Пріоритетний розвиток одержать найсильніші аптечні мережі за рахунок поглинання дрібних мереж і аптек, що будуть змушені закриватися.

Передбачається, що будуть розвиватися прямі зв'язки аптечних мереж з виробниками фармпродукції, буде скорочуватися число дистриб'юторів, посиляться конкуренція між учасниками ринку, розвиватиметься інтернет-торгівля ЛЗ [24].

Зараз на вдосконалення системи лікарського забезпечення в Казахстані спрямовано:

- ✦ 100% компенсація вартості ЛЗ при пільговому лікарському забезпеченні;
- ✦ прийняття Державної Програми розвитку охорони здоров'я;
- ✦ розширення списку препаратів для пільгового лікарського забезпечення пацієнтів із соціально-значимими захворюваннями, включені нові нозології тощо [25].

Для досягнення балансу інтересів виробника, ринку й споживачів ЛЗ ухвалюються такі заходи: регулювання ринку; обмеження цін; впровадження генериків; пошук і виведення інноваційних препаратів; державна й приватна підтримка R&D; моніторинг поліпшення показників здоров'я; моніторинг клінічної ефективності ЛЗ [26].

Наступним за значимістю фармацевтичним ринком СНД є *фармринок Білорусі*. Фармацевтична промисловість Білорусі представлена 27 підприємствами. Левову частину в структурі виробництва ЛЗ займають державні підприємства, підлеглі Департаменту фармацевтичної промисловості Міністерства охорони здоров'я.

На кінець 2013 р. більше 20 виробничих ділянок фармацевтичних підприємств одержали сертифікати GMP. Повний перехід на вимоги GMP повинен відбуватися з 2014 р. Однак те, що білоруські виробники сертифіковані на відповідність національному стандарту GMP, ще не означає автоматичного визнання на міжнародному рівні, оскільки національний стандарт не гармонізований зі стандартом ЄС [27, 20].

Основні характеристики фармринку Білорусі у 2011 р. представлені в *табл. 5*.

госпітального сегмента у вартісному вимірі в 2012 р. склала 25,7% (у натуральному виразі – 13,6%).

Крім державних закупівель, галузь одержує й інші заходи підтримки в рамках держпрограм. Щоб зменшити частку імпорту ЛЗ, у Білорусі прийнята «Державна програма з розвитку імпортозаміщуючих виробництв фармацевтичних субстанцій, готових ліків і діагностичних засобів на 2010 – 2014 роки й на період до 2020 року», яка включає такі підпрограми: «Фармсубстанції та готові лікарські засоби»; «Фітопрепарати»; «Діагнос-

Таблиця 5

Основні характеристики фармринку Республіки Білорусь¹, 2011/2010 [17, 18]

Показник	Роздрібний сектор	Госпітальний сектор	Ринок у цілому
Обсяг, млрд дол. США	0,53	0,14	0,77
Обсяг, млрд упак.	0,31	0,06	0,38
Динаміка, %	+1	-3	-3,84
Динаміка (упак.), %	+3	-1	+2
Частка локальної продукції, %	21,8	38,8	24,9
Частка локальної продукції (упак.), %	53,4	88,2	59,1
Динаміка частки локальної продукції, %	+6	+18	+8
Динаміка частки локальної продукції (упак.), %	+2	+5	+2
Частка ОТС, %	43,5	4,0	36,2
Середня ціна, дол. США/упак.	2,00	2,31	2,06
Середня ціна, BYR/упак.	9 529	11 366	9 832
Кількість торгових найменувань	2 657	2 298	2 839

¹ Усі розрахунки в споживчих цінах, якщо не зазначене інше.

Джерело: ЦМІ «Фармексперт» – Аудит роздрібних продажів і лікарняних закупівель ЛЗ у Білорусі.

На фармацевтичному ринку Білорусі частка генериків становить понад 80%, більшість – це генерики другого й третього покоління. За даними експертів, 6-7% субстанцій для їх виробництва синтезується білоруськими виробниками, інші ввозяться з Китаю, Індії, Пакистану [27]. Частка ЛЗ локального виробництва у структурі білоруського фармринку в грошовому виразі складала в 2012 р. 30,6%, закордонних – 69,4%. У натуральному виразі у структурі білоруського фармринку преважують ЛЗ локального виробництва. У 2012 р. їх питома вага складала 60% (335 млн упаковок), у той час як частка препаратів закордонного виробництва – 40% (223,3 млн упаковок).

Для сегментів вітчизняної та імпортової продукції в Білорусі характерна різна структура складових приросту обсягу роздрібною реалізації. Якщо приріст обсягу реалізації вітчизняної продукції забезпечується переважно за рахунок перерозподілу споживання з дешевих на дорогі препарати, то основний драйвер збільшення ринку роздрібною реалізації імпортової продукції – приріст обсягу споживання в натуральному виразі. Вартість більшості вітчизняних препаратів (71,1%) не перевищує 1 дол. США.

Одним із ключових драйверів росту фармацевтичної промисловості в Білорусі є державна підтримка. Основним інструментом цієї підтримки виступають державні закупівлі у вигляді госпітального сегмента й програм лікарського забезпечення. У Білорусі частка

тикуми», «Підготовка кадрів для хіміко-фармацевтичної промисловості».

Реалізація цієї програми передбачає фінансування в обсязі 600 млрд білоруських рублів. Більша частина ресурсів (близько 84%) запланована на модернізацію білоруських підприємств і їх сертифікацію за стандартом GMP. Пріоритетом є створення виробництва якісних генериків, що не будуть поступатися закордонним аналогам. Згідно з указом президента Білорусі № 174 від 16.04.2012 р. «Про деякі заходи щодо розвитку фармацевтичної промисловості», банкам країни запропоновано надавати під гарантії уряду кредити фармацевтичним організаціям, що реалізують інвестиційні проекти зі створення, технічного переоснащення й реконструкції виробничих потужностей. З 1 січня 2012 р. до 1 січня 2016 р. звільнені від обкладання ввезними митами й ПДВ технологічне встаткування, комплектуючі і запасні частини до нього, що ввозяться фармацевтичними організаціями для реалізації інвестиційних проектів [16].

У рамках програми з імпортозаміщення в Білорусі реалізуються найважливіші державні проекти. Так, успішно здійснений проект з виробництва препаратів для лікування цукрового діабету. Програма реалізується завдяки співробітництву транснаціональної фармацевтичної компанії «Ново Нордиск» (Данія) і однієї з провідних державних фармкомпаній Білорусі «Белмедпрепара-

ти». За період з 2005 р. дотепер частка вітчизняних ЛЗ у структурі обсягу білоруського ринку генно-інженерного інсуліну людини (ГІЛ) у натуральному виразі збільшилася з 0 до 86 – 87% [20]. Заміщено практично 90% інсулінів (у натуральному вимірі), що надходять на білоруський фармринок, препаратами локального виробництва. Зараз співробітництво триває: разом з міжнародною групою компаній «Ітера» почато реалізацію інвестиційного проекту зі створення експорту орієнтованого виробництва ГІЛ у формі картриджів [20].

Таким чином, фармацевтичні ринки Росії, України, Казахстану і Білорусі розвиваються відносно швидко. Лідерами за кількістю торговельних марок, представлених у роздрібному комерційному секторі, є Росія, Україна й Азербайджан. Фармринки Узбекистану, Вірменії й Молдови характеризуються найменшими кількісними показниками у зв'язку зі слабкою підтримкою вітчизняного фармовиробництва та малопривабливими перспективами для іноземних виробників.

Про конкуренцію на фармацевтичних ринках країн пострадянського простору можна судити, виходячи з ТОП-10 провідних компаній світу. Десятка лідируючих корпорацій утримує в країнах пострадянського простору від 65% (у Казахстані) до 81% (у Вірменії) обсягів фармринків. Лідируючі позиції в країнах пострадянського простору займають компанії Гедеон Ріхтер (Угорщина) і Санофі-Авентіс (Франція), які входять у ТОП-10 у восьми з дев'яти країн СНД. Серед країн СНД із найбільшою кількістю вітчизняних корпорацій лідирують Україна («Дарниця», «Артеріум» і «Фармак») і Білорусь (Республіканське унітарне підприємство «Борисівський завод медичних препаратів» і РУП «Белмедпрепарати»). Це обумовлене сильною підтримкою вітчизняних виробників державою. У Росії в ТОП-10 входить лише одне вітчизняне підприємство – «Фармстандарт», яке посідає друге місце. У Казахстані в десятку лідерів входить вітчизняний «Хімфарм».

Характеристику фармринків окремих країн СНД у 2012 р. представлено в табл. 6.

Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

1. Фармацевтичний ринок є одним із найбільш і високоприбуткових і швидкозростаючих секторів економіки країн пострадянського простору. Темпи його зростання становлять приблизно 6 – 11% у рік, а чистий прибуток у середньому 18 – 20% від загального доходу.

2. Ключова проблема фармацевтичного ринку країн СНД – необхідність збільшення витрат на дослідження. Середня ціна розробки одного нового препарату в окремих випадках перевищує 1 млрд дол. США. Міжнародні фонди фінансують в певному обсязі програми зі створення ЛЗ для боротьби з небезпечними інфекціями, насамперед це ВІЛ/СНІД, туберкульоз, які характерні для країн пострадянського простору.

3. Фармацевтична промисловість країн СНД орієнтується сьогодні на прибуток. Тому виробники вкладають кошти в економічно більш вигідні розробки – для лікування раку, артриту, а також неінфекційних хронічних хвороб (цукровий діабет, серцево-судинні, імунні захворювання тощо), які поширені в основному в розвинених країнах.

4. Основними точками зростання фармацевтичного ринку є розвиток сегментів біологічно активних добавок (БАД) і генериків, перехід до біотехнологій, фармацевтичних препаратів рослинного походження, частка яких, за прогнозами ВООЗ, у найближчі десять років перевищить у загальному обсязі лікарських засобів 60%.

5. Обсяг взаємної торгівлі фармацевтичною продукцією між країнами СНД значний у порівнянні із сукупним обсягом експорту фармацевтичної продукції цих держав в інші країни світу.

6. Національні виробники фармпродукції в СНД випускають в основному генерики й безрецептурні препарати з коротким строком окупності при наявності державної підтримки.

7. Фармацевтичний ринок країн СНД відрізняється від західних ринків низьким рівнем середньодушового споживання, високою часткою більш дешевих лікарських засобів. Однак в останні роки зростає попит на більш дорогі брендовані препарати галузі. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. German Association for Pharmaceutical Industry (BPI), Pharma-Data 2011, [Electronic resource]. – Mode of access : www.bpi.de
2. Анализ развития европейского фармрынка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.remedium.ru/analytics/review/articles/detail.php?ID=17404>
3. CBI Market Survey: The Pharmaceutical Products Market in the EU, 2010 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.cbi.eu/disclaimer>
4. Перспективы развития фармрынков стран Западной Европы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.apteka.ua/>

Таблиця 6

Фармацевтичні ринки окремих країн СНД у 2012 р. [28]

Показник	РФ	Казахстан	Білорусь
1. Чисельність населення, млн осіб	143,3	16,9	9,46
2. ВВП на душу населення, дол. США	14037	12007	6685
3. Обсяг ринку, млн дол. США	29687	1872	813
4. Обсяг ринку, млн ум. упак.	5539	551,38	390,02
5. Середня вартість упаковки, дол. США	5,364	3,395	2,085
6. Сереньодушове споживання ЛЗ, дол. США	207	111	86
7. Сереньодушове споживання ЛЗ, ум. упак. на рік	38,62	32,63	41,25

5. Ситуация в Европе делает США и Азиатский регион намного более привлекательными для фармкомпаний [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.pharmvestnik.ru/pubs/starjy-arxiv-gazety/29061.html#Ur_zVNjVfS
6. The base-case scenario for the Top 5 European markets is for spending growth to be flat through 2017 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.imshealth.com/deployedfiles/imshealth/Global/Content/Corporate/IMS%20Health>
7. Фармрынок: буря перемен. Альтернативы территориальной экспансии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://recept.znate.ru/pars_docs/refs/9/8249/8249.pdf
8. IMS World Review 2011 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.imshealth.com/>
9. Прогноз расходов на лекарственные средства для стран ЕС до 2016 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : ec.europa.eu; www.imshealth.com; www.oecd.org
10. Проблемы конкуренции в фармацевтическом секторе ЕС [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.biofit.ru/farmatsevticheskii-rynok/problemy-konkurentscii-v-farmatsevticheskom-sektore-es.html>
11. Новые инициативы по развитию фармацевтической отрасли ЕС [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.biofit.ru/farmatsevticheskii-rynok/novyie-initsiativy-po-razvitiu-farmatsevticheskoi-otrasli-es.html>
12. The European Federation of Pharmaceutical Industries and Associations. The Pharmaceutical Industry in Figures, 2013. EFPIA [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.efpia.eu/uploads/Figures_Key_Data_2013.pdf
13. Состояние и прогноз развития фармацевтического рынка Казахстана [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.bta.kz/files/9-farma_main.pdf
14. Итоги фармацевтического года в Белоруссии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vialek.kz/glavnaya/news/itogi-farmatsevticheskogo-goda-v-belorusii/>
15. Смагулова Б. Б. О состоянии фармацевтической отрасли Республики Казахстан / Б. Б. Смагулова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://amanat.kz/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8/analysis_market/11507/
16. Евразийский Банк Развития. Перспективы развития фармацевтического рынка Единого экономического пространства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.eabr.org/general/upload/docs/AU/%D0%90%D0%A3%20%D0%98%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%2013/OBZOR_18_rus.pdf
17. Маркетинговый обзор по фармацевтической промышленности РК [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.inti.kz/ekspertnye-obzory/marketingovyy-obzor-po-farmatsevticheskoy-promyshlennosti-respubliki-kazakhstan.php>
18. Фармрынки стран постсоветского пространства: итоги 2011 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.promoboz.com/n3_32/26-37.pdf
19. Ралли на фармрынке. Аптечные продажи в Украине: итоги 2010 года. Часть II [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.apteka.ua/article/70328>
20. Фармацевтический рынок Беларуси. Партнерство во имя развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.apteka.ua/article/265085>
21. Анализ выполнения Отраслевой Программы развития фармацевтической промышленности Республики Казахстан на 2010 – 2014 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : spfo.ru/sites/default/files/confmat/kz2013/Sultanov.ppt
22. Ноцунь Л. Фармацевтический рынок Казахстана – текущее положение и перспективы [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.myshared.ru/slide/686412/#>
23. Состояние и прогноз развития фармацевтической отрасли Казахстана [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.group-global.org/publication/view/6980>
24. Фармотрасль Казахстана. Состояние и прогноз развития фармацевтического рынка Казахстана [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.generic.kz/sites/default/files/2008.12_BTA.pdf
25. Локшин В. Фармацевтический рынок Казахстана в современных условиях. Международные фармацевтические производители [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://spfo.ru/node/510>
26. Локшин В. Государственное регулирование и лекарственное обращение в Республике Казахстан [Электронный ресурс]. – Режим доступа : spfo.ru/sites/default/files/confmat/kz2013/Lokshin2.pptx
27. Лекарства для экономных [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.prof-press.by/belarus/news/society/8249.html>
28. Перспективы развития фармацевтического рынка Единого экономического пространства. – Алматы: Евразийский банк развития, 2013. – 39 с.

REFERENCES

“Analiz razvitiia evropeyskogo farmrynka” [Analysis of the development of the European pharmaceutical market]. <http://www.remedium.ru/analytics/review/articles/detail.php?ID=17404>

“Analiz vypolneniia Otrasleyvoj Programmy razvitiia farmatsevticheskoy promyshlennosti Respubliki Kazakhstan na 2010 – 2014 gody” [Analysis of performance development program for the pharmaceutical industry of the Republic of Kazakhstan for 2010 – 2014 years]. spfo.ru/sites/default/files/confmat/kz2013/Sultanov.ppt?

“CBI Market Survey: The Pharmaceutical Products Market in the EU, 2010”. <http://www.cbi.eu/disclaimer>

“Evraziyskiy Bank Razvitiia. Perspektivy razvitiia farmatsevticheskogo rynka Edinogo ekonomicheskogo prostranstva” [Eurasian Development Bank. Prospects of development of the pharmaceutical market in the Common Economic Space]. http://www.eabr.org/general/upload/docs/AU/%D0%90%D0%A3%20%D0%98%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F%20%2013/OBZOR_18_rus.pdf

“Farmrynok: buria peremen. Alternativy territorialnoy ekspansii” [Pharmaceutical market: the storm of change. Alternatives territorial expansion]. http://recept.znate.ru/pars_docs/refs/9/8249/8249.pdf

“Farmrynki stran postsovetskogo prostranstva: itogi 2011 goda” [Pharmaceutical market post-Soviet countries: results of 2011]. http://www.promoboz.com/n3_32/26-37.pdf

“Farmatsevticheskii rynek Belarusi. Partnerstvo vo imia razvitiia” [The pharmaceutical market of Belarus. Partnership for Development]. <http://www.apteka.ua/article/265085>

“Farmotrasl Kazakhstana. Sostoianie i prognoz razvitiia farmatsevticheskogo rynka Kazakhstana” [Pharmaceutical industry of Kazakhstan. Status and outlook of the pharmaceutical market in Kazakhstan]. http://www.generic.kz/sites/default/files/2008.12_BTA.pdf

“German Association for Pharmaceutical Industry (BPI)”. <http://www.bpi.de>

“Itogi farmatsevticheskogo goda v Belorusii” [The results of pharmaceutical, in Belarus]. <http://vialek.kz/glavnaya/news/itogi-farmatsevticheskogo-goda-v-belorusii/>

IMS World Review 2011. <http://www.imshealth.com/>

Lokshin, V. “Farmatsevticheskii rynek Kazakhstana v sovremennykh usloviakh. Mezhdunarodnye farmatsevticheskie proiz-

voditeli" [The pharmaceutical market in Kazakhstan today. International pharmaceutical manufacturers]. <http://spfo.ru/node/510>

Lokshin, V. "Gosudarstvennoe regulirovanie i lekarstvennoe obrashchenie v Respublike Kazakhstan" [State regulation and drug treatment in the Republic of Kazakhstan]. spfo.ru/sites/default/files/confmat/kz2013/Lokshin2.pptx

"Lekarstva dlia ekonomnykh" [Medications for the budget]. <http://www.prof-press.by/belarus/news/society/8249.html>

"Marketingovy obzor po farmatsevticheskoy promyshlennosti RK" [The marketing review by the pharmaceutical industry of Kazakhstan.]. <http://www.inti.kz/ekspertnye-obzory/market-ingovyj-obzor-po-farmatsevticheskoy-promyshlennosti-respubliki-kazaxstan.php>

Notsun, L. "Farmatsevticheskii rynek Kazakhstana – tekushchee polozhenie i perspektivy" [The pharmaceutical market in Kazakhstan – the current situation and prospects]. <http://www.myshared.ru/slide/686412/#>

"Novye initsiativy po razvitiuu farmatsevticheskoy otrasli ES" [New initiatives for the development of the EU pharmaceutical industry]. <http://www.biofit.ru/farmatscevticheskii-rynok/novye-initsiativy-po-razvitiuu-farmatscevticheskoi-otrasli-es.html>

"Prognoz raskhodov na lekarstvennye sredstva dlia stran ES do 2016 g." [Forecast expenditure on medicines for the EU until 2016]. <http://www.oecd.org>

Perspektivy razvitiia farmatsevticheskogo rynka Edinogo ekonomicheskogo prostranstva [Prospects of development of the pharmaceutical market in the Common Economic Space]. Almaaty: Evraziyskiy bank razvitiia, 2013.

"Perspektivy razvitiia farmrynkov stran Zapadnoy Evropy" [Prospects of development of pharmaceutical markets of Western Europe]. <http://www.apteka.ua/>

"Problemy konkurentsii v farmatsevticheskom sektore ES" [Problems of competition in the pharmaceutical sector the EU]. <http://www.biofit.ru/farmatscevticheskii-rynok/problemy-konkurentscii-v-farmatscevticheskom-sektore-es.html>

"Ralli na farmrynke. Aptechnye prodazhi v Ukraine: itogi 2010 goda" [Rally in the pharmaceutical market. Pharmacy sales in Ukraine: results of 2010]. <http://www.apteka.ua/article/70328>

Smagulova, B. B. "O sostoianii farmatsevticheskoy otrasli Respubliki Kazakhstan" [On the state of the pharmaceutical industry in the Republic of Kazakhstan]. http://amanat.kz/%D0%BD%20%D0%BE%D0%B2%25D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8/analysis_market/11507/

"Sostoianie i prognos razvitiia farmatsevticheskoy otrasli Kazakhstana" [Status and Forecast of development of pharmaceutical industry in Kazakhstan]. <http://www.group-global.org/publication/view/6980>

"Sostoianie i prognos razvitiia farmatsevticheskogo rynka Kazakhstana" [Status and outlook of the pharmaceutical market in Kazakhstan]. http://www.bta.kz/files/9-farma_main.pdf

"Situatsiia v Evrope delaet SShA i Aziatskiy region namnogo bolee privlekatelymi dlia farmkompaniy" [The situation in Europe makes the United States and the Asian region is much more attractive to pharmaceutical companies]. http://www.pharmvestnik.ru/publs/staryj-arxiv-gazety/29061.html#Ur_zVNJdVFs

"The base-case scenario for the Top 5 European markets is for spending growth to be flat through 2017". <http://www.imshealth.com/%20deployedfiles/imshealth/Global/Content/%20Corporate/IMS%20Health>

"The European Federation of Pharmaceutical Industries and Associations. The Pharmaceutical Industry in Figures, 2013. EFPIA". http://www.efpia.eu/uploads/figures_Key_Data_2013.pdf